

Satsa på personalen

En rapport om krisen i Kriminalvården

Seko - Service- och kommunikationsfacket 2023

Författare: Emilia Wikström Melin

Omslagsfoto: Magnus Hallgren/TT

Grafisk form: Seko

INNEHÅLL

Sammanfattning	4
Förord	5
Inledning	6
Rapportens disposition	6
Kapitel 1 - Bakgrund	7
Kriminalvårdens uppdrag.....	7
En akut platsbrist	7
Personalomsättning och anställningsformer.....	8
Incidentrapporter	8
Kapitel 2 - Vad säger Sekos medlemmar?	10
Om medlemsundersökningen.....	10
Kriminalvårdens samhällsuppdrag.....	10
Förekomsten av hot och våld.....	11
Ensamarbete är vardag.....	12
Mer administration	14
Förekommer följande på din arbetsplats	14
Kvar inom Kriminalvården	15
Nöjdhet	15
Arbetsmiljön	16
Negativ utveckling sedan 2018.....	17
Kapitel 3 - Sekos kommentar till Tidöavtalet	19
Kapitel 4 - Slutsatser	21
Personalbristens konsekvenser	21
Områden för förbättring	21
Platsbristens konsekvenser	22
Vård - inte bara förvaring	23
Avslutande reflektion	23
Kapitel 5 - Seko kräver	24

Sammanfattning

I denna rapport redogörs för resultatet av den medlemsundersökning som Seko genomförde 2022 bland våra medlemmar inom Kriminalvården. Fokus ligger på svaren från de som arbetar som kriminalvårdare. Rapporten kommenterar också Sekos inställning till några av förslagen i Tidöavtalet. Det handlar om att Seko är emot anstaltsplatser i utlandet och att vi ställer oss kritiska till förslaget om ungdomsfängelser med Kriminalvården som huvudman.

Seko har under många år lyft den ansträngda och utsatta arbetsmiljön inom Kriminalvården. Resultatet av medlemsundersökningen som presenteras i denna rapport visar att situationen är värre än någonsin.

- 57 procent av de svarande ansåg att Kriminalvården har små förutsättningar att lyckas med sitt samhällsuppdrag. Endast 7 procent anser att förutsättningarna är stora. Det är en minskning med 19 procentenheter sedan 2018 då 26 procent ansåg att förutsättningarna var stora.
- 78 procent säger att det förekommer otillåten påverkan från intagna på deras arbetsplats.
- Av de som arbetar på en anstalt uppger 67 procent att de varit utsatta för hot och våld på arbetet under det senaste året. Av de som arbetar på häkten är siffran 55 procent och inom transportverksamheten (NTE) 52 procent.
- Undersökningen visar också att det är mycket vanligt förekommande med ensamarbete i situationer där regler och föreskrifter säger att det inte får förekomma. Hälften av de som arbetar på häkten säger att ensamarbete förekommer dagligen eller nästan dagligen i situationer där det inte ska förekomma och av de som arbetar på anstalter svarar 45 procent detsamma.
- Av de som arbetar på en anstalt uppger 32 procent att det är helt uteslutet eller inte särskilt troligt att de kommer arbeta kvar inom Kriminalvården om två år. Motsvarande siffra för de som arbetar på häkten är 25 procent och 28 procent för de som arbetar inom NTE. Det innebär med andra ord att nästan var tredje anställd på anstalter inte tror att de kommer vara kvar om två år och var fjärde anställd på häkten tror att de då kommer att ha lämnat Kriminalvården.
- Den vanligaste anledningen att vilja lämna Kriminalvården är lönen. 72 procent av de som arbetar på häkten och anstalter och uppger att de inte kommer att vara kvar inom Kriminalvården anger detta som skäl. Andra vanliga skäl att lämna är arbetstiderna, arbetsmiljön och ledarskapet.

Utifrån medlemsundersökningen och slutsatserna i denna rapport kräver Seko följande:

Satsa på personalen

- Lön och arbetstider
- Utbildning och kompetensutveckling
- Stopp för allt klientnära ensamarbete
- Bryt tystnadskulturen

Fortsätt utbyggnaden av anstalter och häkten

- Inga anstaltsplatser i utlandet

Vård och inte bara förvaring

Håll ihop rättskedjan

Förord

Personalen är Kriminalvårdens viktigaste resurs!

Under de senaste åren har larmsignalerna om problem inom Kriminalvården varit många. I media har vi kunnat läsa om platsbrist, överbeläggning, en ohållbar arbetsmiljö för de anställda och om problem för myndigheten att såväl behålla befintlig personal som att rekrytera ny. Problem som på intet sätt är nyheter för Seko. För det är Sekos medlemmar som i sin arbetsvardag, under lång tid, tvingats möta alla de utmaningar som finns. Det är Sekos medlemmar som arbetar i den klientnära verksamheten på häkten, anstalter och inom transportverksamheten. Det är Sekos medlemmar som varje dag ser konsekvenserna av platsbristen, avsaknaden av tillräckligt många kollegor och bristen på en långsiktig strategi för Kriminalvården.

Samtidigt har politiker tävlat om att vara tuffast mot kriminaliteten, tyvärr utan genomtänkta svar på hur Kriminalvården ska kunna hantera det ökade inflödet av klienter när straffen för många brott skärps.

I rapporten du nu läser uppger endast sju procent av Sekos medlemmar att de anser Kriminalvården ha stora förutsättningar att lyckas med sitt samhällsuppdrag. En skrämmande låg siffra. När de som arbetar inom en verksamhet inte själva tror på den, vem ska då göra det? Det är min övertygelse att om vi ska kunna vända utvecklingen inom Kriminalvården är personalen den viktigaste resursen.

Som fackförbund kämpar vi varje dag för en bättre arbetsmiljö för våra medlemmar inom Kriminalvården. Vi vill se en kriminalvård där människor trivs på sina arbeten, men också en kriminalvård som lyckas med att få de intagna att lämna

kriminaliteten. Min förhoppning är därför att både Kriminalvården och de ansvariga politikerna nu tar till sig av hur Sekos medlemmars upplever myndigheten. För det är tillsammans som vi kan vända utvecklingen och skapa en kriminalvård som har de rätta förutsättningarna att lyckas med sitt samhällsuppdrag.

*Gabriella Lavecchia,
förbundsordförande Seko*

Inledning

Under 2022 genomförde Seko en medlemsundersökning för att få en fördjupad bild av arbetsmiljön för våra medlemmar inom Kriminalvården. Resultatet av undersökningen presenteras i denna rapport, som delvis kan ses som en uppföljning på den rapport Seko släppte 2018, "En Kriminalvård i kris". Redan 2018 varnade Seko för en ansträngd arbetsmiljö för de anställda inom Kriminalvården och för att platskapaciteten inte byggdes ut i nödvändig takt. Vi varnade för de dystra framtidsscenarioer som idag tyvärr blivit verklighet inom Kriminalvården.

Under de fem år som gått sedan Sekos förra rapport om Kriminalvården har en stor del av den rättspolitiska debatten handlat om hårdare straff, något som också blivit verklighet. Polisen har fått ökade resurser men tyvärr har motsvarande satsningar inte gjorts på alla delar i rättskedjan. Överbeläggningar är idag verklighet på många av landets häkten och anstalter. Samtidigt har Kriminalvården svårt att både rekrytera ny personal och att behålla erfaren. I denna rapport ger Sekos medlemmar sin bild av hur de ser på Kriminalvården, dessutom presenterar vi de förändringar som Seko anser behöver genomföras för att Kriminalvården ska kunna bli en fungerande myndighet.

Rapportens disposition

Denna rapport är uppdelad i fem kapitel. I det första kapitlet ges en kort bakgrund om Kriminalvården idag. Det bygger framför allt på siffror och statistik som kommer direkt från myndigheten. I kapitel två presenteras resultatet av Sekos medlemsundersökning. Där ger Sekos medlemmar sin bild av hur de ser på att arbeta inom Kriminalvården. Kapitel tre är en genomgång och analys av hur Seko ser på de av Tidöavtalets förslag som är kopplade till Kriminalvårdens verksamhet. I kapitel fyra följer en analys av vad Seko menar behövs förändras inom Kriminalvården för att framför allt förbättra för våra medlemmar, men även delvis på ett generellt plan för att myndigheten ska kunna leva upp till sitt samhällsuppdrag. Det femte kapitlet består av fem konkreta krav från Seko på Kriminalvården utifrån den analys och de slutsatser som vi presenterar i kapitel fyra.

Foto: Lars Brundin/TT

Kapitel 1 - Bakgrund

Kriminalvårdens uppdrag¹

Kriminalvården är en statlig myndighet som lyder under regeringen och som tillhör justitiedepartementets område. Det innebär att det är regeringen som ytterst styr Kriminalvårdens verksamhet och budget. Det kan till exempelvis ske genom det regleringsbrev som Kriminalvården som statlig myndighet varje år tar emot från regeringen.

I Kriminalvårdens uppdrag (så som det ser ut i skrivande stund, hösten 2022) ligger att myndigheten, tillsammans med andra myndigheter inom rättsväsendet, ska arbeta för människors trygghet och för att minska brottsligheten. För att lyckas med detta arbetar Kriminalvården med att påverka klienter så att de inte återfaller i brottslighet. Viktigt är också att de som avtjänar ett straff inom Kriminalvården kan göra det på ett rättssäkert sätt och med hänsyn tagen till den personliga integriteten. För att minska risken för återfall i brott arbetar Kriminalvården med olika behandlingsprogram, motiverande samtal samt med möjligheter till sysselsättning eller studier.

Kriminalvården uttrycker fyra nollvisioner för sin verksamhet: inga rymningar, inga droger, inga kriminella aktiviteter och inget våld, hot eller trakasserier.

En akut platsbrist

Under de senaste åren har antalet intagna på häkten och anstalter ökat. Dock har antalet tillgängliga platser inte ökat i samma omfattning vilket har lett till en pressad platssituation och i vissa fall även till överbe-

läggning. En konsekvens av överbeläggningen är att intagna tvingas dela cell. En annan att det har blivit svårare att hitta ”rätt” plats till en intagen. ”Rätt” plats kan till exempel innebära att en intagen placeras på en anstalt med en säkerhetsklassning utifrån den riskbedömningen som är gjord av den intagne.

I rapporten ”Kriminalvårdens platskapacitet 2022–2032” från mars 2022 beskriver Kriminalvården prognoser för platsbehovet under de kommande tio åren. I rapporten konstaterar myndigheten att det redan idag råder platsbrist på landets häkten och anstalter. Kriminalvården beskriver också utmaningarna i att göra prognoser för framtiden då behovet av platser beror på en rad olika faktorer så som klientinflöde, strafftidernas längd, underhåll av befintlig infrastruktur samt inte minst politiska beslut. Att politiska beslut kan komma att påverka förutsättningarna för Kriminalvården har blivit tydligt genom de förslag som Sverigedemokraterna, Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna har presenterat i Tidöavtalet. Mer om konsekvenserna av Tidöavtalet kommer senare i denna rapport.

I mars 2022 planerade Kriminalvården för att fram till år 2032 utöka sin platskapacitet med 900 fasta häktesplatser, 2600 fasta anstaltsplatser samt 1200 tidsbegränsade häktes- och anstaltsplatser. Enligt myndighetens dåvarande bedömning skulle detta vid tioårsperiodens slut täcka de platsbehov som då förväntades finnas, men det påpekades också att åren fram tills dess skulle kunna bli kritiska.

Diagram 1a

Medel- och medianstrafftid (exkl livstidsstraff)²

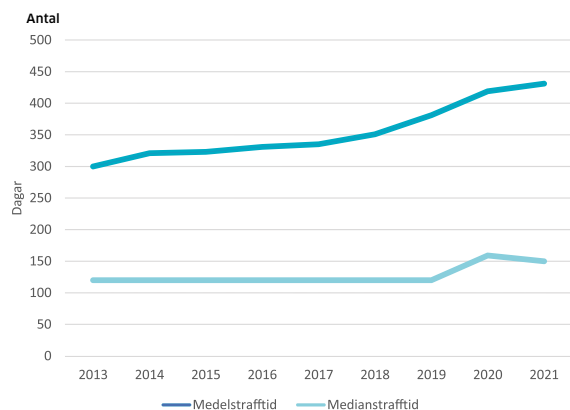
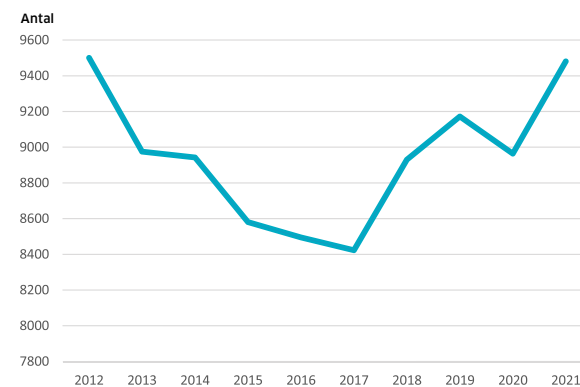

Diagram 1b

Nyintagna på anstalt³

¹ <https://www.kriminalvarden.se/om-kriminalvarden/kriminalvardens-uppdrag/>

² KOS 2021, sid 45

³ KOS 2021, sid 44

Diagram 2a⁴ Beläggingsgrad - Häkte	2019	2020	2021
Säkerhetshäkte			
Fasta platser	92%	97%	97%
Platser totalt	92%	97%	95%
Normalhäkte			
Fasta platser	94%	104%	105%
Platser totalt	93%	101%	93%
Totalt			
Fasta platser	93%	101%	101%
Platser totalt	93%	99%	94%

Diagram 2b⁵ Beläggingsgrad - Anstalt	2019	2020	2021
Säkerhetsklass 1			
Fasta platser	97%	104%	108%
Platser totalt	93%	95%	94%
Säkerhetsklass 2			
Fasta platser	101%	106%	112%
Platser totalt	96%	97%	96%
Säkerhetsklass 3			
Fasta platser	96%	97%	105%
Platser totalt	94%	90%	90%
Totalt			
Fasta platser	98%	103%	109%
Platser totalt	95%	95%	94%

Personalomsättning och anställningsformer

I takt med att Kriminalvården bygger ut sin platskapacitet behöver myndigheten också anställa nya medarbetare för att matcha utbyggnaden. Under de senaste åren har personalomsättningen bland tillsvidareanställda inom Kriminalvården legat på 9 procent. En siffra som får anses som förhållandevis hög.

Diagram 3⁶ Personalomsättning, kriminalvårdare (tillsvidareanställda)	
2019	9%
2020	9%
2021	9%

Tittar man närmare på anställningsform så framgår det att andelen tillsvidareanställda har minskat från 82 procent 2019 till 77 procent 2021. För att kunna

få en heltidsanställning som kriminalvårdare behöver man ha genomgått grundutbildningen. Under pandemin byggdes en utbildningsskuld upp inom Kriminalvården då det inte gick att genomföra alla utbildningar som planerat.

Tyvärr saknas det statistik kring hur personalomsättningen ser ut bland anställda som inte är tillsvidareanställda. Detsamma gäller hur anställda förflyttar sig mellan olika tjänster inom myndigheten. Sekos bedömning är dock att omsättningen på tillfällig personal är stor. Förr var en visstidsanställning ofta ett steg mot en tillsvidareanställning. Idag blir det allt vanligare att en tillfällig anställning stannar vid just det och att arbetstagaren efter relativt kort tid lämnar Kriminalvården.

Diagram 4⁷ Årsarbetskraften anställningsform (i procent)	2019	2020	2021
Tillsvidareanställda	82%	78%	77%
Timavlönade	3%	5%	4%
Vikariat	5%	6%	7%
Allmän visstidsanställning	9%	10%	10%
Övriga	>1%	>1%	>1%

I takt med att Kriminalvården växer kommer myndigheten att behöva göra stora rekryteringar under de kommande tio åren. Enligt prognoser som Kriminalvården själva kom med i augusti 2022 behöver det anställas nästan 4 250 årsarbetskrafter till 2025 och sammanlagt nästan 6 800 till 2031⁸. För att sätta de siffrorna i perspektiv så hade Kriminalvården 11 125 årsarbetskrafter anställda i slutet av 2021⁹. Utöver dessa nyanställningar kommer Kriminalvården även att behöva nyrekrytera till befintliga tjänster när nuvarande anställda lämnar myndigheten.

Incidentrapporter

Antalet inrapporterade fall av hot har ökat under de senaste åren, både på häkten och på anstalter. Gällande inrapporterade fall av våld har det minskat något på häkten, men på anstalter har antalet fall ökat. Nedan presenteras statistik på situationer med hot eller våld som inrapporterats i Kriminalvårdens incidentrapporteringsystem ISAP.

⁴ KOS 2021 sid 93

⁵ KOS 2021 sid 95

⁶ Kriminalvårdens årsredovisning 2021, sid 126

⁷ Kriminalvårdens årsredovisning 2021, sid 128

⁸ <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/stor-personalbrist-inom-kriminalvarden-personalen-ar-helt-slut>

⁹ Kriminalvårdens årsredovisning 2021, sid 128

Diagram 5a¹⁰
Hot och våld - Häkte

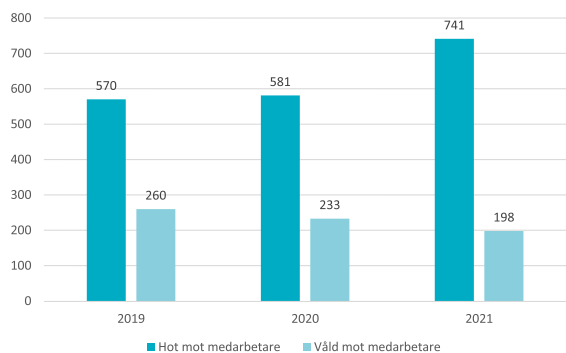
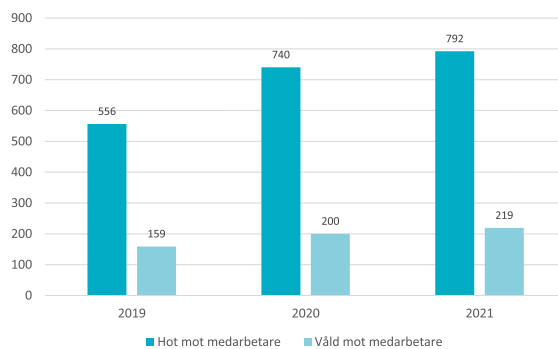

Diagram 5b¹¹
Hot och våld - Anstalt

¹⁰ Kriminalvårdens årsredovisning 2021, sid 123

¹¹ Kriminalvårdens årsredovisning 2021, sid 123

Foto: Johan Nilsson/TT

Kapitel 2 – Vad säger Sekos medlemmar?

Om medlemsundersökningen

I maj 2022 genomförde Seko en medlemsundersökning bland våra medlemmar inom Kriminalvården. Undersökningen skickades ut via mail och sms till de 3392 personer som hade mailadress och/eller ett mobilnummer registrerat i Sekos medlemsregister. Av dessa slutförde 1644 personer hela enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 48 procent.

Resultatet ska ses som en verklighetsbeskrivning från de av Sekos medlemmar inom Kriminalvården som valde att svara på enkäten.

Undersökningen genomfördes anonymt.

Om de svarande

Bland de som svarade på enkäten var 80 procent kriminalvårdare. Övriga yrkesgrupper som svarade inkluderade administrativ personal, programledare, produktionsledare, kockar, vakthavande befäl samt en ”övrig” grupp. 92 procent av de som svarade var tillsvidareanställda.

51 procent av de svarande uppgav att de arbetade på en anstalt, 34 procent på häkte, 10 procent inom NTE/transport, 1 procent inom frivården och 4 procent uppgav att de arbetade inom annan verksamhet. Av de som svarade att de arbetade på en anstalt, arbetade 31 procent på en klass 1-anstalt, 56 procent på en klass 2 och 12 procent på en klass 3.

Åldersmässigt var 5 procent av de som svarade yngre än 26 år, 25 procent var 26–35 år, 36 procent var 36–50 år, 33 procent var 51–64 år och 1 procent var äldre än 65 år.

8 procent svarade att de arbetat mindre än ett år inom Kriminalvården, 21 procent att de arbetat 1–3 år, 22 procent 4–6 år, 13 procent 7–10 år samt 35 procent svarade att de arbetat mer än 10 år.

55 procent av de svarande var män, 44 procent kvinnor och 1 procent uppgav en annan könsidentitet eller ville inte uppge sin könsidentitet.

Avgränsning

Resultatsammanställningen som följer nedan är avgränsad till att gälla de som svarat att de arbetar som kriminalvårdare. Resultatet är sedan nedbrutet för att kunna särskilja svaren mellan de som arbetar på anstalt, häkte eller inom Transportverksamheten (NTE). I några fall är svaren från kriminalvårdarna som arbetar på anstalt också nedbrutet på vilken

säkerhetsklass de arbetar inom. Detta har gjorts i de fall där det finns en stor skillnad i svaren mellan de olika säkerhetsklasserna.

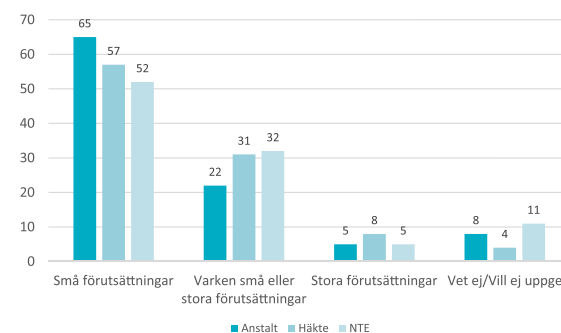
Kriminalvårdens samhällsuppdrag

Kriminalvårdens uppdrag är att ”arbeta för människors trygghet och för att minska brottsligheten. För att lyckas med detta arbetar Kriminalvården med att påverka klienter så att de inte återfaller i brottslighet. Viktigt är också att de som avtjänar ett straff inom Kriminalvården kan göra det på ett rättssäkert sätt och med hänsyn till personliga integriteten.”

Bland de kriminalvårdare som svarade på Sekos undersökning menade mer än hälften att det finns små förutsättningar för Kriminalvården att klara sitt samhällsuppdrag. Mest pessimistisk var bilden bland de som arbetar på en anstalt, där ansåg 65 procent att förutsättningarna var små.

Diagram 6

Kriminalvårdens främsta uppdrag är att minska brott och påverka klienter att inte återfalla i brott. Vilka förutsättningar anser du att Kriminalvården har för att lyckas med sitt uppdrag?

När Seko ställde samma fråga till våra medlemmar hösten 2017 var det 35 procent inom anstalt, 46 procent inom häkte och 39 procent inom NTE som ansåg att Kriminalvården hade små förutsättningar att lyckas med sitt samhällsuppdrag. Samtidigt ansåg 28 procent inom anstalt, 19 procent inom häkte och 18 procent inom NTE att det fanns stora förutsättningar att lyckas med samhällsuppdraget. Utifrån detta kan det konstateras att tron på Kriminalvårdens verksamhet har försämrats radikalt under de fem år som gått mellan mätningarna.

Nedan följer några exempel från Sekos medlemmar på vad de anser vara de största hindren för att

lyckas med samhällsuppdraget. Svaren vittnar om en stor frustration kring brist på resurser, för lite personal (speciellt erfaren personal) och för hög personalomsättning, platsbrist, mindre klientnära arbete och att Kriminalvården blir allt mindre vård och allt mer förvaring.

Vilka är enligt dig de största hindren för att lyckas med samhällsuppdraget?

- "För hög personalomsättning. Majoriteten av dem som jobbar klientnära är utbildade eller jobbat mindre än 2 år. Då saknas det stabil personal som kan upprätthålla rutiner och regler. Kriminalvårdens arbete blir då inte förutsägbart vilket minskar förtroende för myndigheter. Man missar även kunskap som man endast kan få genom erfarenhet, exempelvis att kunna läsa av klientkonstellationer, förändrat beteende etc"
- "För lite tid, verktyg, kunskap för jobb med klienter samt tillgång till program - långa väntetider"
- "Dubbelbeläggning, platsbrist, oerfaren personal, dåligt ledarskap och otydlig styrning. Katastrofal central ledning."
- "Personalbrist och personalomsättningen. Det måste bli personaltätare. Platsbristen tär på både personal och intagna. Då är det svårt att göra ett kvalitativt arbete för att de intagna ska komma bättre ut. Lönevillkoren gör det också svårt att behålla arbetskamrater. Trots det viktiga samhällsuppdraget och de risker vi varje dag utsätter oss för bara genom att gå till jobbet betalar sig helt enkelt inte i plånboken."
- "Överbeläggningar och personalbrist."
- "För lite resurser i form av personal, vi har inte den tiden pga att vi är för få för att ha tillräckligt med klientarbete. 4-5 personal på 60 + klienter är helt vansinnigt i mina öron. Det är en säkerhetsrisk framför allt."
- "För korta fängelsestraff för grova brott"
- "För lite utbildning i förhållande till svårighetsgraden på olika insatser att minska återfall i brott. Kan även vara svårt att få tiden att räcka till för att genomföra dessa insatser."
- "Den enskilde intagne är inte motiverad i den utsträckning han bör vara för att påverkansarbete på en klass 1 anstalt skall vara försvarbart."
- "Naivitet, objektivitet, avsaknaden av en utomstående granskande myndighet som ser till att uppdraget utförs på ett för uppdragsgivaren och samhällets krav."
- "Få möjligheter att få hjälp på utsidan efter avtjänat fängelsestraff. Kriminalvården har samma krav på sig sedan tidigare men mindre resurser i form av personal och utrymmen"
- "Det undermåliga antalet programledare. Vi har bara förvaring, ingen vård. På häktesnivå fullkomligt obegripligt."
- "Klienter kan bedriva sin kriminella verksamhet på anstalt med bl a införsel och försäljning av droger"
- "Det klientnära arbetet som ger god stämning om man förstår, är pedagogisk och mänsklig i sitt arbete. Det är faktiskt människor vi jobbar med, med begränsad tillvaro. De är så

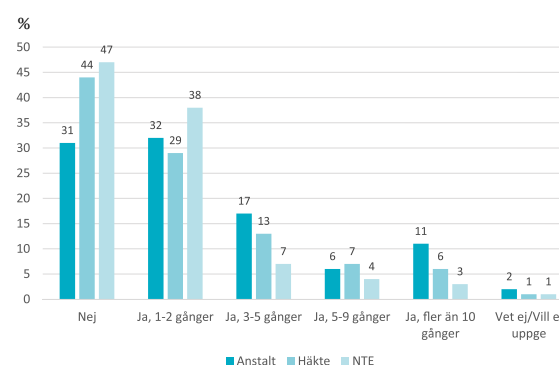
omänskligt och opersonligt nuförtiden. Mycket maktmissbruk i vårdarkären och för unga medarbetare som är lättkränkta och det uppstår kränkningar mellan klienter och personal."

- "För lite tid till klientnära arbete, för mkt administrativt"
- "Kriminalvården är endast förvaring till klienter. Allt arbete gentemot kriminogena behov är bortblåsta sedan det ökade klienttrycket. Det enda som verkar spela roll är att trollo fram fler platser än vad verksamheten har möjlighet att hantera. Dessutom är rekryteringen ett skämt. Så otroligt opassande kollegor så att man undrar vad kraven är på kriminalvårdare nu för tiden."
- "Hela kedjan håller inte ihop. Allt måste stärkas - skola/ fritid/soc/polis/Krim/friv"
- "För hög beläggning, alltså för många klienter i förhållande till utbildningsplatser/program/per vårdare"
- "Administration"
- "Resurser till att kunna genomföra återfallsförebyggande insatser. Mer utbildningar till personal att våga prata kriminalitet och på så vis lyckas nå och påverka klienterna i rätt riktning."
- "Intagna som sitter för grovt narkotikabrott och gängmedlemmar sitter och rekryterar på gemensamma avdelningar"

Förekomsten av hot och våld

Frågan om förekomsten av hot och våld inom Kriminalvården är ständigt återkommande. I en miljö där de intagna i många fall har ett stort våldskapital riskerar arbetsmiljön att bli utsatt för de som arbetar i den. Mer än hälften av de svarande har någon gång under det senaste året varit utsatta för hot och/eller våld på arbetet. De flesta enstaka gånger men 11 procent av de svarande som arbetade på en anstalt uppgav att de utsatts 10 gånger eller mer.

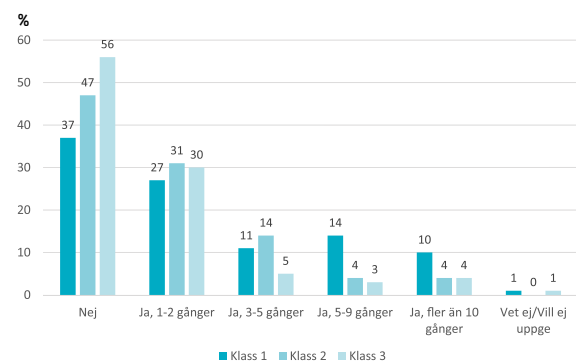
Diagram 7a
Har du under det senaste året varit utsatt för hot och våld på arbetet?

Bryter man ner siffrorna utifrån säkerhetsklass på anstalten blir det tydligt att den största utsattheten drabbar de som arbetar på en klass 1-anstalt. Där har mer än 6 av 10 utsatts för hot och/eller våld under det senaste året. Bland de som arbetar på en klass 3-anstalt har "bara" 44 procent blivit utsatta.

Diagram 7b

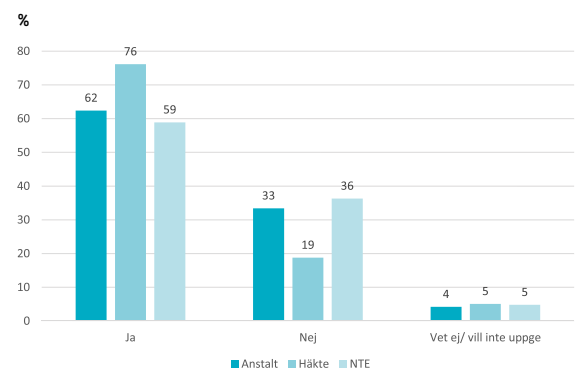
Har du under det senaste året varit utsatt för hot och våld på arbetet?

För att kunna få en överblick över hur omfattande problemen med hot och våld är, är det viktigt att alla fall rapporteras in på ett korrekt sätt så att de syns i statistiken. Detta kan göras via Kriminalvårdens system ISAP. Som beskrevs i förra kapitlet visar Kriminalvårdens egen statistik att antalet inrapporterade fall av framför allt hot, men även våld, har ökat under de senaste åren. Samtidigt visar Sekos medlemsundersökning att långt ifrån alla hot- och våldssituationer rapporteras. Inom häkte rapporteras ungefär tre av fyra fall medan knappt sex av tio fall rapporteras inom NTE. Utifrån dessa siffror är det tydligt att det högst troligen finns ett mörkertal i den officiella statistiken kring hur många fall av hot och våld som sker inom Kriminalvården varje år.

Diagram 8

Rapporterar du alltid hot- och våldssituationer?

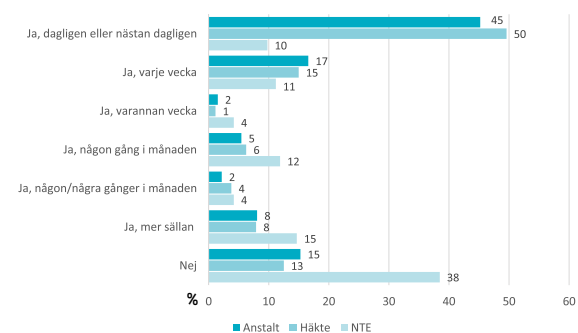
Ensamarbete är vardag

I en miljö där hot och våld är vanligt förekommande kan ensamarbete leda till att kriminalvårdare utsätts för farliga situationer. Därför menar Seko att klientnära ensamarbete i grunden inte ska förekomma. Trots att Seko i många år drivit frågan om riskerna med ensamarbete är det fortfarande vanligt förekommande inom Kriminalvården. Varannan svarande

inom häkten uppger att ensamarbete förekommer dagligen eller nästan dagligen i situationer där regler och föreskrifter säger att det inte ska förekomma. Inom anstalt säger 45 procent att det förekommer dagligen eller nästan dagligen. Enligt svaren på Sekos medlemsundersökning är ensamarbete mindre förekommande inom NTE-verksamheten. Där svarar bara en av tio att ensamarbete förekommer dagligen eller nästan dagligen och 38 procent att ensamarbete inte förekommer alls.

Diagram 9a

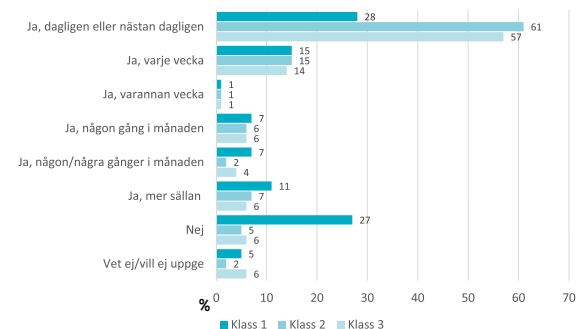
Upplever du att det förekommer situationer där kriminalvårdare är ensamma med klienter/intagna på din arbetsplats trots att regler och föreskrifter säger att ensamarbete inte ska förekomma?

Bryter man ner siffrorna om hur vanligt förekommande ensamarbete är utifrån säkerhetsklass på anstalt så framgår att det är betydligt vanligare med ensamarbete på klass 2- och 3-anstalter än på klass 1-anstalter.

Diagram 9b

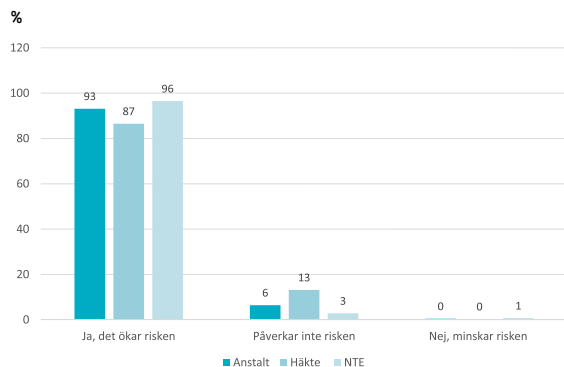
Upplever du att det förekommer situationer där kriminalvårdare är ensamma med klienter/intagna på din arbetsplats trots att regler och föreskrifter säger att ensamarbete inte ska förekomma?

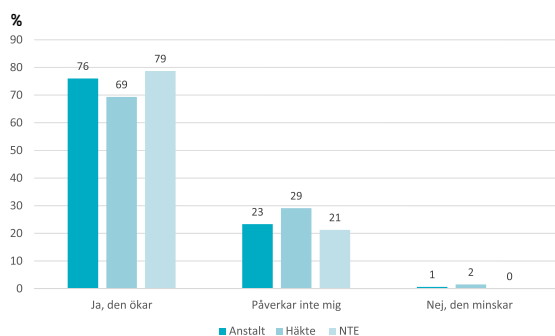
Nästan alla av Sekos medlemmar som svarat på undersökningen anser att ensamarbete är något som ökar risken för att hotfulla och våldsamma situationer ska uppstå och en stor majoritet anser att ensamarbete bidrar till att pressen och stressen i arbetet ökar.

Diagram 10

Anser du att ensamarbete ökar risken för att hotfulla och våldsamma situationer ska uppstå?

Diagram 11

Anser du att ensamarbete bidrar till ökad press och stress för dig i ditt arbete?

Nedan följer exempel från Sekos medlemmar på när de menar att ensamarbete leder till situationer som är förenade med risk.

- "Vistas med eller transportera klienter själva medför ökad risk för hot och våld samt att bli utsatt för negativ inverkan."
- "Delge negativa beslut. Transportera klienter genom byggnaden ensam efter eller innan negativa beslut, exempelvis förhör, besök, förhandlingar. Hämta en klient från sysselsättning innan sluss till exempelvis ett besök och ensam genomföra visitation och då kanske hitta något."
- "När man är två vårdare på 20 klienter i idrottshallen eller när det är 24 st på rastgården"
- "När vårdare blir lämnad ensam av kollegor, samt när vi är för lite personal under dagliga arbetet. Det går inte ihop med alla de arbetsuppgifter vi ska göra och behålla två personal tillsammans."
- "När klient har psykisk ohälsa och det är förändringar i medicinering. När klienter får avslag i exempelvis besöks- och telefontillstånd och det skall delges."
- "All typ av ensamarbete, en situation som nödvändigtvis inte kan leda till våld kan istället leda till hot, manipulation, påverkansförsök"
- "Om man inte har tid att läsa säkerhetsbedömningar av klienter får man svårt att avgöra huruvida ensamarbete med specifik klient är riskfyllt."
- "Alltid när man inte har övertag, dvs när man är själv med klient."
- "När man hamnar ensam i slussen med upp till 20 klienter pga personalbrist"
- "Risken för påtryckningar från klienten kan öka, ex försöka ringa extra samtal"
- "Slussning av häktade klienter till promenadtårter, en vårdare står vid trappfot, en annan högst uppe, dålig visuell uppsyn och utsatthet att stå själv"
- "När utbildad personal utsätter sig för ensamarbete, trots att vi på arbetsplatsen har tydliga riktlinjer för när detta får ske!! Och att de utbildade ALDRIG ska vara ensamma."
- "När man upplever stress och vill hinna med då är det lätt att man tar klienter själv. Nya kollegor ser att det händer men har inte erfarenhet att bedöma varför man gör som man gör. Men trots allt är det självklart att risken ensamarbete gör att risken ökar."
- "Det finns med hela dagarna och ställer höga krav på individen att riskreducera i vardagen och inte ta onödiga risker. Sänka tempot."
- "Att vara ensam alls är en risk."
- "Visserligen är det förenat med ökad risk för hot- och våld men framför allt ökar det risken för otillåten påverkan/manipulation och påtryckningar, som är extremt lätt att stå emot om man är två eller fler."
- "Underbemanningen och anställningen av icke lämplig personal leder till att man arbetar ensam med intagna vilket kan resultera till hotfulla situationer som annars hade kunnat undvikas om man hade tillgång till lämplig och utbildad personal."
- "När det är personalbrist och man utför arbetsuppgifter som man normalt sett är 2 på men gör dem ändå för att inte "sinka" arbetet genom att vänta in personal."
- "Inom transportenheten att bli lämnad själv med klient vilket ibland nästan är ett måste för att kunna utföra arbetet. Så utsätts vi för stora risker då vi ibland inte har någon kännedom om lokalerna eller vart larm sitter. Absolut vi har "rakellarm" men kan vara svårt att veta på ett exakt vart personen är ändå."
- "Jag anser att, när man är ensam med en intagen, så är det en risk. Vi vet aldrig när saker och ting kan hända. Jag tycker många gånger att lokalerna är inte anpassade utifrån ensamarbete (inom hörbart eller synbart område) För mig finns inte riskfyllt ensamarbete, för mig är allt riskfyllt ensamarbete."
- "Jag har många nya kollegor och det händer ofta att de hamnar själva med intagna. Ny personal har svårare för att sätta gränser och hålla på sin tjänstemannaroll. Detta gör att risken för otillbörliga relationer, hot- och våldsincidenter och annat ökar."
- "Högt tryck på jobbet. Stressen gör att man tar genvägar och struntar i vissa regler och hanterar intagna ensam istället för att vänta på kollega. Även personalbristen gör att det blir större risk för ensamarbete."

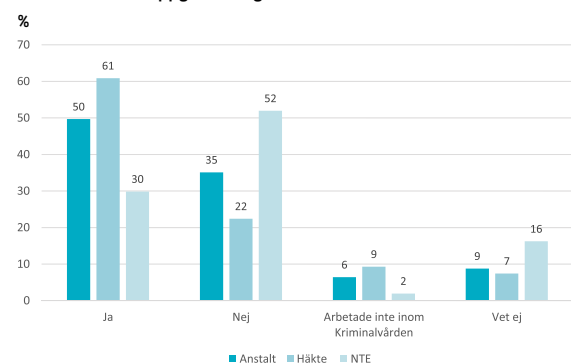
- "Slussning, ibland händer det att personal blir ensam på huset att ta emot slussade klienter, man befinner sig då i trapphus med uppemot 20 klienter som ska fördelas på plan 1 och 2. Om allt funkar är man ändå ensam med 10-11 klienter per plan."

Mer administration

Den administrativa delen av kriminalvårdarnas arbete blir allt större. Det gäller framför allt på häkten och anstalter där 6 av 10 respektive hälften av de svarande uppger att de lägger mer tid på administrativa arbetsuppgifter än klientnära arbetsuppgifter idag jämfört med för ett år sedan.

Diagram 12

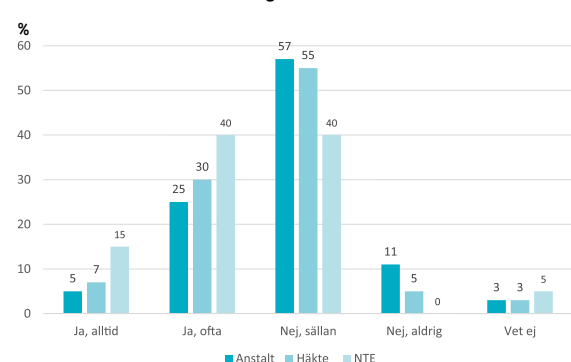
Upplever du att du lägger mer tid administrativa arbetsuppgifter än klientnära arbetsuppgifter idag än för ett år sedan?

Samtidigt som många upplever att de lägger mer tid på administrativt arbete idag jämfört med för ett år sedan, uppger fler än hälften inom häkten och anstalter att de aldrig eller sällan har tid att läsa in sig på nya säkerhetsrutiner och riskbedömningar av klienter. I en arbetsmiljö med intagna som kan ha ett stort våldskapital är det oroväckande att de anställda inte upplever sig ha tid att läsa in sig på information som kan vara viktig för deras säkerhet.

Diagram 13

Upplever du att du har tid att läsa in dig på nya säkerhetsrutiner, instruktioner och riskbedömningar av klienter?

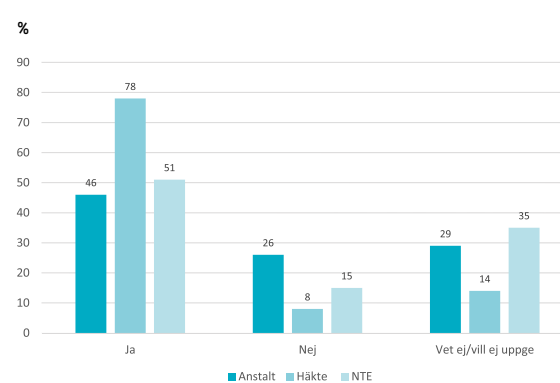

Förekommer följande på din arbetsplats

Som nämnts ovan ska Kriminalvården vara en plats där de intagna får en chans att komma bort från en kriminell livsstil. Delar av Kriminalvårdens syfte är att arbeta för att de intagna inte ska återfalla i brottlighet den dag de blir frigivna. Därför är det alarmerande att Sekos medlemmar uppger att det förekommer såväl droger, kriminella handlingar och radikalisering bland de intagna inom Kriminalvården. Av de som arbetar på anstalt svarade 46 procent att det förekommer droger bland de intagna, 78 procent svarade detsamma gällande häkten och 51 procent inom NTE. Noteras bör dock att det var relativt många som svarade "vet ej/ vill ej uppge".

Diagram 14a

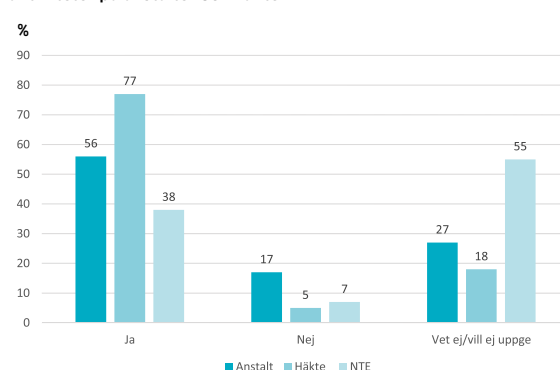
Förekommer följande på din arbetsplats? / Droger bland intagna klienter

Gällande kriminella handlingar/aktiviteter uppgav 56 procent på anstalt, 77 procent på häkten och 38 procent inom NTE att det förekommer. Även här var det en stor andel, framför allt inom NTE, som svarade "vet ej/ vill ej uppge".

Diagram 14b

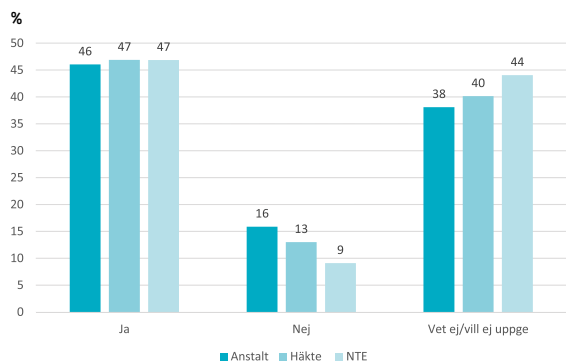
Förekommer följande på din arbetsplats? / Kriminella handlingar / aktiviteter på anstalter och häkten

Knappt hälften av de svarande inom alla tre delar av Kriminalvården menade att det förekommer extremism och/eller radikalisering bland de intagna på deras arbetsplats. Dock var det nästa lika många som svarade att de inte visste eller inte ville uppge.

Diagram 14c

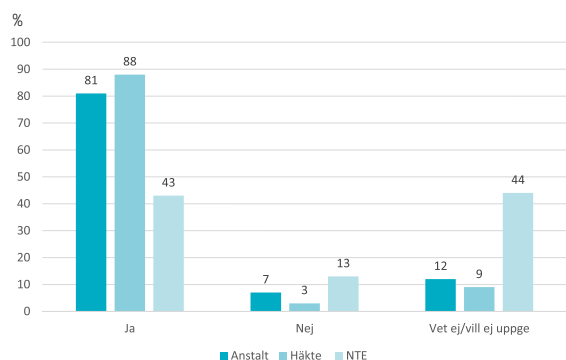
Förekommer följande på din arbetsplats? / Extremism och/eller radikalisering bland intagna/klienter

Risken att utsättas för otillåten påverkan av intagna är stor inom både anstalt, där 81 procent svarade att det förekom, och inom häkten där 88 procent svarade att det förekom. Otillåten påverkan verkar vara mer ovanligt inom NTE där 43 procent svarade att det förekom. Här var det dock fler, 44 procent, som svarade att de inte visste eller inte ville uppge. Otillåten påverkan inom Kriminalvården är ett brett begrepp som kan innefatta allt från rena hot och våld, ofredande och trakasserier, till mutor och otillåtna relationer.

Diagram 14d

Förekommer följande på din arbetsplats? / Otillåten påverkan från intagna/klienter

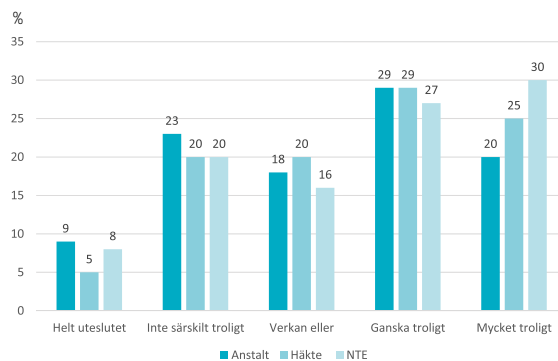

Kvar inom Kriminalvården

För att skapa en stabil och säker verksamhet inom Kriminalvården är en avgörande faktor att ha erfaren personal i det klientnära arbetet. Kriminalvården har haft problem under en längre tid med en hög personalomsättning.

Diagram 15

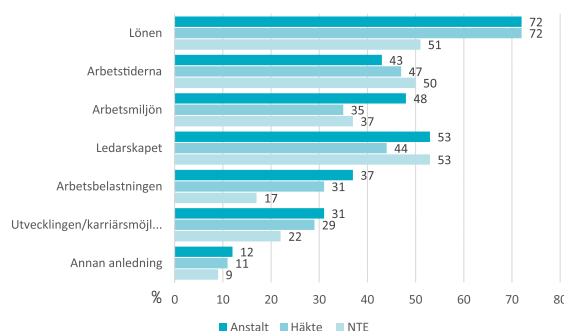
Hur troligt är det att du arbetar kvar inom Kriminalvården om två år?

Anledningarna till att inte vilja stanna kvar inom Kriminalvården är flera, men lönen sticker ut som den enskilt vanligaste orsaken bland de som inte tror att de kommer vara kvar inom Kriminalvården om två år. Även arbetstiderna, arbetsmiljön, arbetsbelastningen och ledarskapet är vanliga orsaker till att vilja lämna myndigheten.

Diagram 16

Om du inte tror att du kommer vara kvar inom Kriminalvården om två år. Vilket skulle i så fall vara huvudskälet till att sluta din anställning? (fler svar möjliga)

Nöjdhet

Att trivas och vara nöjd på jobbet kan vara avgörande för att stanna kvar på en arbetsplats. Bland Sekos medlemmar inom Kriminalvården är det dock tydligt att många medlemmar är missnöjda med en rad faktorer på sitt jobb. Det handlar om arbetstider, möjligheter att utvecklas, ledningen på den egna arbetsplatsen och framför allt om lönen. Av de som arbetar på häkten och anstalter är 78 procent missnöjda med sin lön. Missnöjet med lönen handlar både om en generellt låg lönenivå och om en dålig löneutveckling. Det är inte heller ovanligt att nyanställda går in på en högre lön än den lön någon som arbetat många år inom Kriminalvården har.

Gällande arbetstider så går 90 procent av de svarande kriminalvårdarna på scheman som innehåller helgarbete. Det är också dessa som är klart mest missnöjda med sina arbetstider. Av de som arbetar

måndag-söndag är 42 procent missnöjda med sina arbetstider jämfört med 21 procent av de som arbetar måndag-fredag.

Diagram 17a

Hur nöjd eller missnöjd är du med följande på ditt jobb / Dina arbetstider

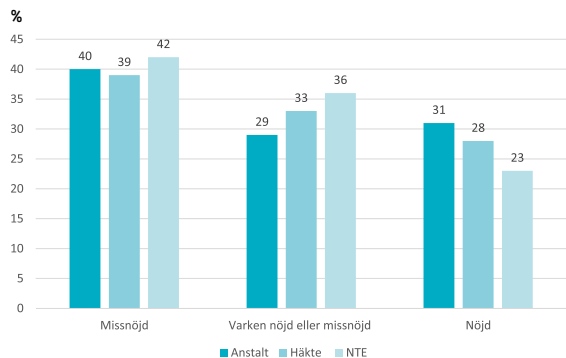

Diagram 17b

Hur nöjd eller missnöjd är du med följande på ditt jobb / Dina möjligheter att utvecklas

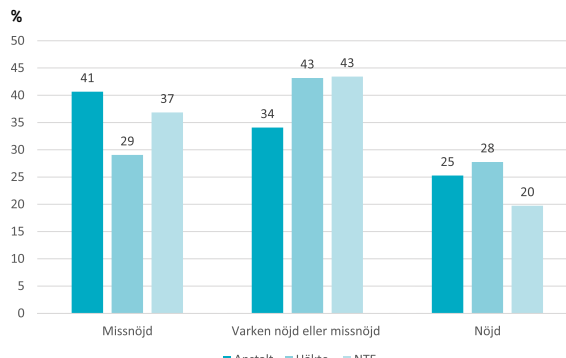

Diagram 17c

Hur nöjd eller missnöjd är du med följande på ditt jobb / Ledningen på din arbetsplats

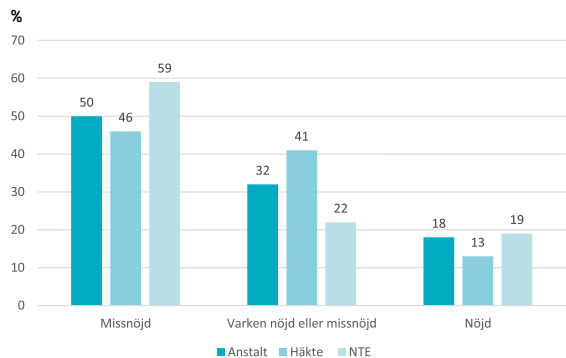
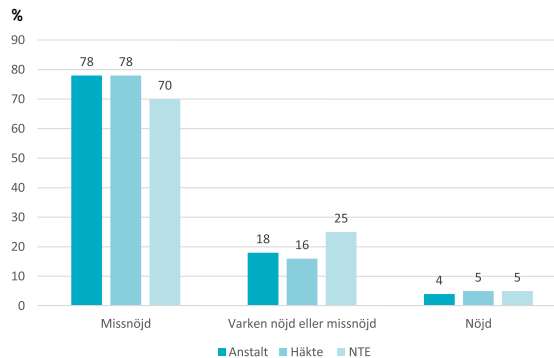

Diagram 17d

Hur nöjd eller missnöjd är du med följande på ditt jobb / Din lön

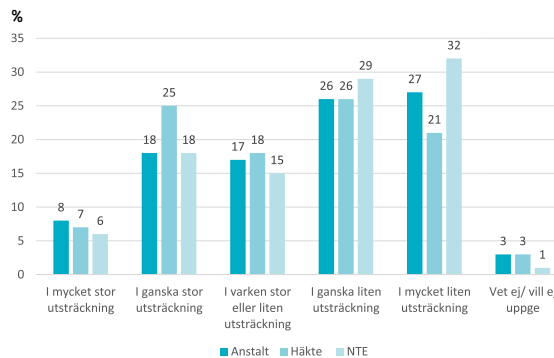

Arbetsmiljön

En bra och trygg arbetsmiljö skapar ofta trivsel på jobbet. En inlyssnade arbetsgivare som agerar på de anställdas upplevelser kan också lösa många arbetsmiljöproblem, ibland redan innan de hunnit bli problem. På en arbetsplats som Kriminalvården där det finns intagna med ett stort våldskapital kan det vara avgörande för säkerheten att signaler på arbetsmiljöproblem tas på allvar i ett tidigt skede. Av de som svarade på undersökningen menade ungefär varannan att deras arbetsgivare i ganska liten eller i mycket liten utsträckning lyssnar när arbetsmiljöproblem lyfts.

Diagram 18

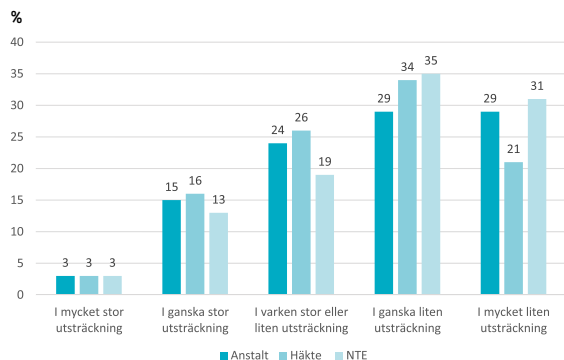
I vilken utsträckning upplever du att din arbetsgivare lyssnar på dig och dina kollegor när ni tar upp problem på jobbet, t ex arbetsmiljöproblem?

Mer än hälften av de svarande upplever inte heller att arbetsmiljöproblem åtgärdas. Inom NTE menar 66 procent att det i ganska liten eller mycket liten utsträckning sker någon åtgärd, motsvarande siffra inom häkte är 55 procent och på anstalter 58 procent.

Diagram 19

När du lyfter arbetsmiljöproblem, upplever du att det genomförs åtgärder för att komma till rätta med dessa problem?

Negativ utveckling sedan 2018

2018 släppte Seko rapporten "En Kriminalvård i kris" som byggde på en medlemsundersökning som genomfördes hösten 2017. I rapporten varnade vi för många av de problem som idag har blivit verklighet inom Kriminalvården, till exempel den akuta platsbristen. Vi lyfte redan då utmaningarna med ett förändrat klientel och behovet av mer resurser till personalen.

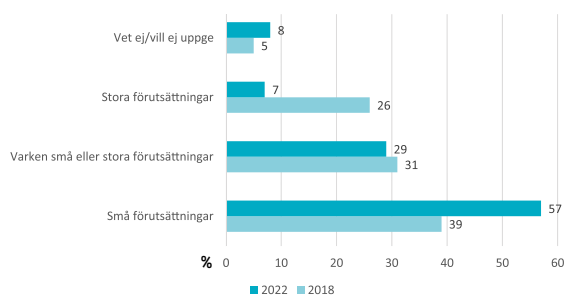
Nedan följer fyra områden där vi jämför resultatet från 2018 med det från 2022. Svaren visar på en generell negativ utveckling på dessa områden och bekräftar bilden av den negativa spiral som Kriminalvården befinner sig i. Hela rapporten från 2018 går att ladda ner här:

https://www.seko.se/siteassets/pdf-seko.se/rappporterundersokningar/rappport_en_kriminalvard_i_kris_20180607.pdf?ts=8d76f574cf24c00

Gällande vilka förutsättningar som Kriminalvården har att lyckas med samhällsuppdraget var det 26 procent som 2018 ansåg att det fanns stora förutsättningar. 2022 har den siffran sjunkit till endast 7 procent.

Diagram 20

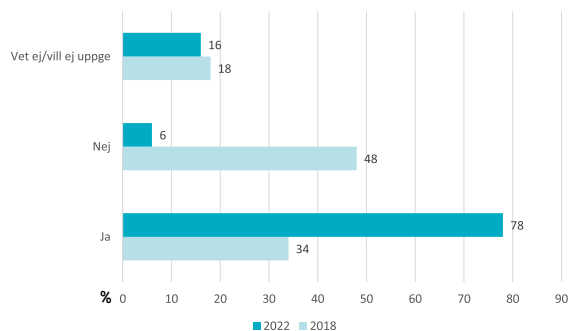
Vilka förutsättningar anser du att Kriminalvården har för att lyckas med sitt uppdrag?

På frågan om det förekommer otillåten påverkan från intagna så svarade 34 procent ja 2018. 2022 är det 78 procent som svarar att otillåten påverkan förekommer.

Diagram 21

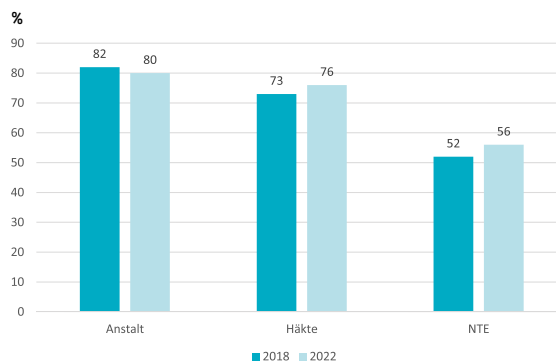
Andel som säger att det förekommer otillåten påverkan

Andelen som uppger att ensamarbete förekommer har ökat på häkten och inom NTE men minskat något på anstalter.

Diagram 22

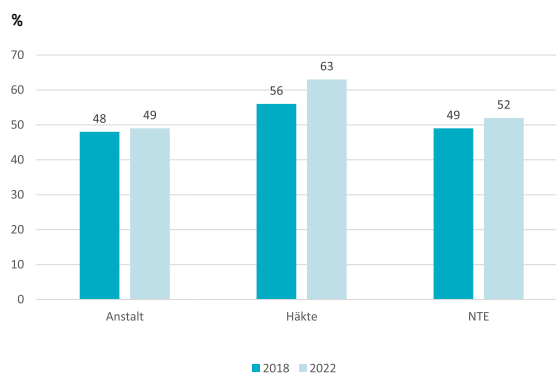
Andel som svarat att ensamarbete förekommer

På frågan om de svarande varit utsatta för hot och våld på arbetet under det senaste året har det skett en marginell ökning på anstalter, från 48 procent till 49 procent. På häkten har det skett en något större ökning från 56 procent till 63 procent. Inom NTE har andelen som svarar att ensamarbete förekommer ökat något, från 49 procent till 52 procent.

Diagram 23

Andel som varit utsatta för hot och våld på arbetet under det senaste året

Vårt att notera är att jämförelsesiffrorna mellan 2018 och 2022 inkluderar alla svarande och inte bara kriminalvårdare. Detta då siffrorna för 2018 inte finns nedbrutna på yrkesgrupp.

Foto: Per Danielsson/TT

Kapitel 3 - Sekos kommentar till Tidöavtalet

Tidöavtalet ligger till grund för tillträdet av den högerkonservativa regeringen bestående av Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna. Avtalet bygger på ett aktivt stöd från och en aktiv samverkan med Sverigedemokraterna. Tidöavtalet innehåller flera punkter som om de förverkligas kommer att innebära ett paradigmskifte för den svenska Kriminalvården. Då Kriminalvården är en statlig myndighet har regeringen stora möjligheter att påverka dess verksamhet genom regleringsbrev och budget. Förändras förutsättningarna för Kriminalvårdens verksamhet så som det föreslås i Tidöavtalet kommer Sekos medlemmar inom Kriminalvården att påverkas genom att deras arbetsvardag förändras.

Nedan följer en genomgång av de förslag i Tidöavtalet som Seko menar kommer ha störst påverkan på Kriminalvården.

Flera av förslagen i Tidöavtalet innebär skärpningar av nuvarande strafflagstiftning. Det gäller bland annat att det ska införas dubbla straff för gängkriminella, att deltagande i kriminella gäng ska kriminaliseras och att straffen ska skärpas för vålds- och sexualbrott. Dessutom föreslås till exempel dagens system med ”mängdrabatt” på straff avskaffas, billighetsskäl i brottsbalken ses över, häktning bli obligatoriskt i fler fall, återfall straffas hårdare och möjligheterna till villkorlig frigivning bli mindre generösa. Redan idag är platsbristen ett stort problem inom Kriminalvårdens verksamhet. Om de förslag på reformer som presenteras i Tidöavtalet blir verklighet kommer det att innebära ett större inflöde av klienter till Kriminalvården, och längre vistelsetider. Fler intagna kommer att avtjäna allt längre straff på anstalter.

För att förslagen i Tidöavtalet ska kunna förverkligas ska antalet platser på häkten och anstalter byggas ut. Men att öka platskapaciteten tar tid. Som nämnts ovan bedömde Kriminalvården i början av 2022 att det skulle ta uppemot tio år att bygga ut platskapaciteten tillräckligt för att kunna matcha de behov som då låg i prognosen. Med förslagen som presenteras i Tidöavtalet kommer platsbehovet att öka ytterligare, både på kort och på lång sikt.

Parallellt med platsbristen har Kriminalvården även en bemanningskris. Redan med nuvarande platskapacitet finns det anstalter som måste låna in personal från andra anstalter och häkten för

att kunna täcka upp det akuta personalbehovet. Detta skapar en ökad press och belastning på de häkten och anstalter som personalen tas från. För att Kriminalvården ska kunna växa och hantera konsekvenserna av Tidöavtalets förslag måste fler anställas och färre anställda lämna myndigheten. Kriminalvården måste också kunna och hinna utbilda all ny personal som behövs för att kunna skapa en så säker arbetsmiljö som möjligt.

Kriminalvården är ofta den sista instansen för att ”hantera” individer som resten av samhället har misslyckats med. Med Tidöavtalets förslag är risken överhängande att Kriminalvården i framtiden endast kommer vara en plats för förvaring. Tidöavtalets förslag handlar snarare om att kostnadseffektiviseringar ska prioriteras, om att stordriftsfördelar och andra åtgärder som kan sänka dygnskostnaderna ska utnyttjas. Satsningar på behandlingsinsatser saknas helt.

Ungdomsfängelser

Partierna bakom Tidöavtalet vill införa ungdomsfängelser där Kriminalvården ska vara huvudman samtidigt som straffrabatten för de under 18 år ses över och en sänkning av straffmyndighetsålderns övervägs.

Seko ställer sig kritiska till att införa ungdomsfängelser med Kriminalvården som huvudman. Som det ser ut idag har Kriminalvården varken kunskap eller resurser att hantera unga brottslingar (de under 18 år). Ungdomsfängelser skulle kräva att ett visst antal platser inom Kriminalvården öronmärktes för barn och unga. När det redan idag råder platsbrist inom Kriminalvården skulle det riskera att bli kontraproduktivt att inrätta en ny specialkategori av platser. Bland annat eftersom specialplatser gör att flexibiliteten i ett redan ansträngt system skulle minska ytterligare. Dessutom har Statens Institutionsstyrelse (SiS) under de senaste åren satsat stora resurser för att bättre kunna ta hand om ungdomar som döms enligt LSU. SiS har bland annat förbättrat perimeter skyddet på några institutioner där dömda ungdomar sitter idag. Vidare har SiS redan utarbetade metoder för att arbeta med till exempel normbrytande beteende hos ungdomar, kompetens som saknas inom Kriminalvården.

Anstaltsplatser i utlandet

Tidöpartierna ska även tillsätta en utredning om möjligheterna att hyra anstaltsplatser i utlandet. Platserna i utlandet ska bland annat vara till för att lösa kapacitetsbristen inom den svenska kriminalvården, men också användas för intagna som dömts till utvisning efter avtjänat straff i Sverige.

Seko menar att det är helt fel väg att gå att utlokalisera Kriminalvårdens verksamhet till andra länder. Fokus borde snarare ligga på att satsa resurser på den kriminalvård vi har i Sverige. Kriminalvården är en statlig verksamhet och statliga verksamheter ska inte utlokaliseras till andra länder. En avgörande fråga är hur en myndighet ska klara av att upprätthålla kontrollen och garantera rättssäkerheten både för intagna och anställda om verksamheten sköts i ett annat land.

Exempel från bland annat Danmark och Norge har också visat på att det kan bli dyrt att hyra platser utomlands och att det blir svårare att garantera att mänskliga rättigheter efterlevs. Det handlar till exempel om att intagna har rätt till familjebesök även om de avtjänar sitt straff i ett annat land, men även om vilken straffrätt som ska gälla vid inciden-

ter på anstalterna och vad som händer om en intagen skulle behöva sjukhusvård. Därtill har det visat sig kostsamt att bygga om platser i andra länder till att hålla samma standard som i landet där den intagne är dömd, det finns en rätt att avtjäna straff under liknande förhållande som i sändarlandet.¹²

Avsaknad av konsekvensanalys

Som vi konstaterat ovan kommer förslagen i Tidöavtalet, om de blir verklighet, att ha stor påverkan på den svenska kriminalvården. Dock saknas det helt en konsekvensanalys kring hur förslagen kommer att påverka och vad som behövs för att Kriminalvården ska kunna leverera utifrån ett förväntat ökat inflöde av intagna. Inte heller regeringens budgetproposition för 2023 ger några direkta svar på frågan på hur regeringen ser på behovet av ytterligare resurser till Kriminalvården om förslagen i Tidöavtalet genomförs. Kriminalvården konstaterar själva i sin ”prognos 4 år 2022”¹³ att det är svårt att förutse hur stora effekterna blir av regeringens aviserade förändringar inom det kriminalpolitiska området, och när effekterna kommer att märkas.

¹² <https://www.dn.se/sverige/danska-varningen-om-fangelseplatser-utomlands-lat-bli/>

¹³ Prognos 4 år 2022, KV 2022-177, sid 6

Foto: Lars Brundin/TT

Kapitel 4 - Slutsatser

2018 släppte Seko rapporten ”En kriminalvård i kris”. Redan då varnade vi för platsbrist, brister i arbetsmiljön, svårigheter med kompetensförsörjningen samt intagna med ett allt större våldskapital. Slutsatserna nedan bygger dels på resultatet från medlemsundersökningen i kapitel 2, dels på en bild från Sekos förtroendevalda om var Kriminalvården befinner sig idag.

Personalbristens konsekvenser

Kriminalvården står inför stora utmaningar när det gäller att klara framtidens kompetensförsörjning och rekryteringsbehov. För att Kriminalvården ska kunna ta hand om ett förväntat ökat inflödet av intagna kommer myndigheten att behöva göra stora rekryteringar av personal under de kommande åren, samtidigt som man måste klara av att behålla befintlig personal.

Redan idag råder det en bemanningskris på landets häkten och anstalter. Under hösten 2022 har flera anstalter lånat in personal från andra häkten och anstalter för att klara av det akuta personalbehovet, och planerna är att detta kommer att fortsätta under våren 2023. Konsekvenserna blir bland annat att belastningen ökar på de som blir kvar på de enheter som lånar ut personal. Ofta är det mer erfaren personal som lånas ut, vilket gör att de som blir kvar har mindre rutin och kan sakna full utbildning. När erfaren personal saknas kan det leda till arbetsmiljöproblem och säkerhetsrisker, det är ofta de mer erfarna som lär ut till de nyanställda hur saker fungerar och hur de ska agera i olika situationer. Det krävs ofta ett antal år i yrket för att kunna bedöma olika situationer och göra säkerhetsmässiga avvägningar.

Personalbristen har också lett till en ökad stressnivå och fler övertidstimmar bland anställda inom Kriminalvården. Det i sin tur kan skapa ytterligare arbetsmiljöproblem, som att anställda blir utmattade och i värsta fall sjukskrivna för utbrändhet.

Vidare riskerar underbemanningen att leda till en ökad omfattning av ensamarbetet, att ”genvägar” tas i arbetet och att mindre tid finns till att göra individuella riskanalyser. Saker som i sig är arbetsmiljöproblem och som ökar risken för att hot- och våldssituationer ska uppstå.

Den akuta personalbristen inom Kriminalvården leder också till att kraven på de som ska anställas sänks. Personers lämplighet för yrket kriminalvårdare

utvärderas inte så som det borde innan anställningar görs. Därtill lider Kriminalvården av en utbildningsskuld, vilket gör det svårt att utbilda nya medarbetare i den omfattning som skulle behövas.

Seko ser utifrån vad som ovan nämnts med oro på Kriminalvårdens förutsättningar att kunna rekrytera och utbilda anställda i den omfattning som kommer att krävas under de kommande åren, i takt med att antalet intagna och antalet platser förväntas öka.

Områden för förbättring

Som framgår av resultaten i Sekos medlemsundersökning, redovisad i föregående kapitel, finns ett missnöje bland de som idag arbetar inom Kriminalvården. Det räcker inte att bygga nya häktes- och anstaltsplatser om ingen vill arbeta där. Kriminalvården måste bli en mer attraktiv arbetsgivare. För att myndigheten ska lyckas bli det ser Seko ett antal områden där förbättringar måste ske.

Lön och arbetstider

Sekos medlemsundersökning visar att det idag finns ett utbrett missnöje bland de anställda inom Kriminalvården, bland annat kopplat till lönenivåer och arbetstider. För att Kriminalvården ska kunna behålla befintlig personal och dessutom nyanställa måste villkoren för de anställda bli bättre. Det handlar om att få upp lönenivåerna och om att kompetens och erfarenhet ska löna sig. Ett första steg togs den 1 oktober 2022 via en riktad lönesatsning. Seko ser positivt på denna, men det får inte stanna vid en engångsinsats. Det behövs en långsiktig satsning på att få upp lönenivåerna inom myndigheten. Därför är det oroande att det inte finns några medel avsatta till fortsatta satsningar på personalen i de anslag som regeringen givit till Kriminalvården för 2023.

Därtill behöver arbetstiderna ses över. Framför allt handlar det om att scheman måste bli mer förutsägbara och bygga på ett rakare system. Som anställd ska du med god framförhållning kunna ha koll på dina arbetstider, du ska inte behöva gå med en ständig osäkerhet inför att eventuellt bli inkallad med kort varsel. Arbetsgivarens missbruk av möjligheten att lägga preliminära scheman, för att sedan ändra dem med kort framförhållning, måste upphöra. Möjligheten för anställda att själva kunna påverka sina arbetstider behöver bli bättre och frekvensen av helgarbete ses över.

Utbildning och kompetensutveckling

När Kriminalvården expanderar räcker det inte att nyanställa. Det är också avgörande att de anställda får tillräcklig utbildning och dessutom en löpande kompetensutveckling. Idag lider Kriminalvården av en utbildningsskuld och saknar tillräckliga resurser för att på ett effektivt sätt kunna komma i kapp. Det gör att många nyanställda kriminalvårdare bara får en kortare introduktion innan de börjar jobba i det klientnära arbetet, inte den fulla kriminalvårdsutbildningen på 24 veckor. Samtidigt saknas det på många håll erfarna kriminalvårdare som kan vara med och lära upp nyanställda löpande inom verksamheten. Seko menar att brist på utbildad och erfaren personal medför uppenbara säkerhetsrisker i Kriminalvårdens verksamhet. Oerfaren personal kan även ha svårare att veta var gränserna går för till exempel otillåten påverkan, och hur de ska agera när intagna på olika sätt försöker påverka dem.

Seko menar att Kriminalvården måste satsa på att utbilda och kompetensutveckla sina anställda för att myndigheten ska ha en rimlig möjlighet att kunna hantera det ökade inflödet av klienter som förväntas under de kommande åren.

Stoppa ensamarbetet

Ensamarbete är vardag för Sekos medlemmar inom Kriminalvården. Inom både anstalts- och häktesverksamheten uppger Sekos medlemmar att ensamarbete förekommer varje vecka. Kriminalvården pratar om att det finns ensamarbete och riskfyllt ensamarbete och att det är det riskfyllda ensamarbetet som inte ska finnas. Seko menar dock att det inte går att särskilja ensamarbete och riskfyllt ensamarbete i det klientnära arbetet. Alla situationer där en kriminalvårdare är ensam med en eller flera intagna är potentiellt riskfyllda situationer. Ensamarbete ökar riskerna för att en kriminalvårdare ska utsättas för till exempel hot, våld och försök till otillåten påverkan. Bemanningen är idag så "slimmad" på många ställen att man i princip ligger på den miniminivå som krävs för att säkerställa den grundläggande verksamheten. Det betyder att det inte finns tid för något annat än det som är inplanerat enligt schema, men det händer en hel del saker under en tjänstgöringsdag som inte är planerat. Därför måste det finnas "luft" i systemet. Om inte bemanningen är rätt eller tar höjd för olika parametrar, kan ensamarbete uppstå och då äventyras säkerheten och arbetsmiljön. Kriminalvården måste säkerställa tillräcklig bemanning för att undvika ensamarbete.

Bryt tystnadskulturen

Sekos medlemmar vittnar om att Kriminalvården idag är en "rädd" organisation. Många anställda vågar

inte säga ifrån i olika frågor, av rädsla för bestraffning och reprimander. Det finns en tystnadskultur inom myndigheten som gör att många av de existerande problemen inte kommer upp till ytan som de borde. För att Kriminalvården ska kunna lyckas med sitt uppdrag måste klimatet inom myndigheten bli öppnare, mer inlyssnade och mer tillåtande.

Platsbristens konsekvenser

Kriminalvården har ett pågående arbete med att bygga ut platskapaciteten. Det är bra. Problemet är att utbyggnaden har startat för sent. Situationen är redan akut och att tillföra nya platser tar tid.

Platsbristen inom Kriminalvården har fått stora konsekvenser både för de intagna och de anställda. Under de senaste åren har det blivit allt vanligare med dubbelbeläggning, att intagna delar cell. Platsbristen gör också att det blir allmänt trängre på avdelningar. I ett utrymme, så som dagrum eller duschrumb, som är anpassat för ett visst antal personer vistas betydligt fler. När fler personer än tänkt trängs ihop på en begränsad yta skapas en mer utsatt miljö för både de intagna och de anställda.

Därtill gör överbeläggningen det svårt att differentiera intagna vid behov. Det kan handla om att intagna hamnar i bråk med varandra och att det därför inte är lämpligt att de befinner sig på samma avdelning. Det kan handla om att intagna från till exempel samma gäng inte bör avtjäna sina straff tillsammans. Platsbristen kan även göra att det dröjer innan en person blir förflyttad från häkte till anstalt efter dom, det finns helt enkelt inte lediga platser på någon anstalt.

Ett sätt som Kriminalvården har hanterat platsbristen är att placera intagna inom "fel" säkerhetsklass, eftersom det är där lediga platser funnits. Intagna som borde sitta på en klass 1-anstalt har placerats på en klass 2-anstalt, intagna som borde sitta på en klass 2-anstalt har placerats på en klass 3-anstalt. Detta innebär att intagna kan få en placering som inte matchar den säkerhetsbedömning som gjorts kring dem.

För de anställda leder allt detta till en ökad stress och press i arbetet. Sannolikheten för att hotfulla och våldsamma situationer ska uppstå ökar när både intagna och personal tvingas vistas i allt trängre miljöer. Att personer som har en historik av våldsamt beteende, och som befinner sig i en miljö med likasinnade personer, utgör en säkerhetsrisk torde vara lätt att förstå. Risken för att intagna låter sitt missnöje och sin frustration över att bli "hopklämda" gå ut över de anställda ökar, vilket skapar en ohållbar arbetsmiljö. I förlängningen ökar också risken för rena upplopp, fritagningar och rymningar.

Vård - inte bara förvaring

Brist på personal och brist på platser har gjort att Kriminalvårdens vårdande uppdrag blivit lidande. Möjligheterna att erbjuda de intagna olika former av program- och utbildningsverksamhet har varit begränsade. Kriminalvården har blivit en plats för förvaring där det handlar om att få verksamheten att fungera från dag till dag i stället för att ett långsiktigt arbete utförs. När program- och utbildningsverksamheten skärs ner påverkar det Kriminalvårdens möjligheter negativt att, i linje med sitt samhällsuppdrag, arbeta med de intagna för att de inte ska återfalla i brottslighet den dag de har avtjänat sitt straff.

Att Kriminalvården får resurser att arbeta med sitt vårdande uppdrag är avgörande för att myndigheten ska klara av sitt samhällsuppdrag. Att lägga resurser på att intagna ska få vård, behandling och återfallsförebyggande insatser under sin tid inom Kriminalvården är också samhällsekonomiskt lönsamt på lång sikt. Om färre återfaller i brottslighet kommer hela samhället att vinna på det. Får de intagna en rimlig sysselsättning under sin tid på en anstalt kommer också riskerna för till exempel hot, våld och skadegörelse att minska.

Avslutande reflektion

Kriminalvården har i många år befunnit sig i en negativ utvecklingsspiral. Utifrån vad vi konstaterat i denna rapport är också ljusglimtar inför framtiden få. Under många år har politiker, från alla partier, kommit med lagförslag med stor påverkan på Kriminalvårdens verksamhet och på samhället i stort.

Hårdare tag mot kriminaliteten har legat högt upp på den politiska dagordningen. Problemet med de flesta av de förslag som presenterats är att de saknar en konsekvensanalys för Kriminalvårdens verksamhet. Politiken har föreslagit förändringar utan att ta hänsyn till hur de påverkar Kriminalvården, och utan att ta hänsyn till vilka resurstillskott som Kriminalvården skulle behöva. Utan att överdriva går det att påstå att politiken har tappat greppet om Kriminalvården.

Det går inte att bara satsa resurser på till exempel polismyndigheten och tro att det ska lösa alla problem med kriminaliteten i samhället. När polisen får resurser att gripa fler individer måste även Åklagarmyndigheten och domstolsväsendet få mer resurser för att kunna lagföra dessa individer. Och i steget därefter behöver Kriminalvården få tillräckliga resurser för att kunna ta hand om det ökade antalet dömda individer. Hela rättskedjan måste hålla ihop.

Därtill måste platsutbyggnaden matchas med satsningar på rekrytering och kompetensförsörjning. Nya platser fyller knappast någon funktion om det inte finns personal som vill arbeta där.

Åtgärderna som vi presenterar i denna rapport är avgörande för att Kriminalvården ska kunna vända den negativa utvecklingen och lyckas i sitt samhällsuppdrag. Tror inte de som arbetar inom Kriminalvården på att de kan lyckas med myndighetens uppdrag, vem ska då göra det?

Seko hoppas att både ledningen för Kriminalvården och ansvariga politiker tar till sig av vårt och våra medlemmars budskap. Tillsammans kan vi bygga upp en fungerande kriminalvård igen.

Foto: Per Danielsson/TT

Sekos krav

Satsa på personalen

Lön och arbetstider

Genom ökade personella resurser kan Kriminalvården fokusera på sitt uppdrag och på att förbättra arbetsmiljön. Genom bättre anställningsvillkor, en översyn av arbetstiderna samt lönesatsningar kommer kompetent och erfaren personal att vilja stanna kvar inom Kriminalvården. Det kommer också göra det lättare att rekrytera ny och kvalificerad personal.

Utbildning och kompetensutveckling

Det är avgörande för Kriminalvårdens framtid att de anställda får tillräcklig utbildning och dessutom en löpande kompetensutveckling. Brist på utbildad och erfaren personal medför uppenbara säkerhetsrisker i Kriminalvårdens verksamhet. Kriminalvården måste satsa på att utbilda och kompetensutveckla sina anställda för att myndigheten ska ha en rimlig möjlighet att på ett säkert sätt kunna hantera det ökade inflöde av klienter som förväntas under de kommande åren.

Stopp för allt klientnära ensamarbete

Genom att sätta stopp för allt klientnära ensamarbete minskar riskerna för att personalen ska hamna i hotfulla och våldsamma situationer. Det gör det också svårare för de intagna att exempelvis utsätta personalen för otillåten påverkan.

Bryt tystnadskulturen

Anställda ska aldrig behöva vara rädda för bestraffning och reprimander när de larmar om arbetsmiljöproblem eller missförhållanden. Kriminalvården måste skapa en kultur med ett öppet klimat som är inlyssnande och tillåtande.

Fortsätt utbyggnaden av anstalter och häkten

Genom att fortsätta utöka platskapaciteten kan Kriminalvården matcha det ökande trycket från stora satsningar på polisen, längre straff samt en växande befolkning. En fortsatt utbyggnad av anstalter och häkten är också nödvändigt för att kunna upprätthålla säkerheten, genom att till exempel kunna splittra upp gänggrupperingar och placera intagna inom rätt säkerhetsklass.

Inga anstaltsplatser i utlandet

Kriminalvården är en statlig verksamhet och statliga verksamheter ska inte utlokaliseras till andra länder. En avgörande fråga är hur en myndighet ska klara av att upprätthålla kontrollen och garantera rättssäkerheten både för intagna och anställda om verksamheten sköts i ett annat land.

Vård och inte bara förvaring

Kriminalvården har alltmer blivit en plats för förvaring där det handlar om att få verksamheten att fungera från dag till dag i stället för att ett långsiktigt arbete utförs. För att Kriminalvården ska kunna klara av sitt samhällsuppdrag måste myndigheten få resurser att arbeta med sitt vårdande uppdrag. Att lägga resurser på att intagna ska få vård, behandling och återfallsförebyggande insatser under sin tid inom Kriminalvården är också samhällsekonomiskt lönsamt på lång sikt.

Håll ihop rättskedjan

Hela rättskedjan måste hålla ihop. Hårdare tag mot kriminaliteten har under de senaste åren legat högt upp på den politiska dagordningen. Förslag som presenterats har nästan alltid saknat en konsekvensanalys för Kriminalvårdens verksamhet och vilka resurstillskott Kriminalvården skulle behöva. Politiken måste ta ansvar och långsiktigt se till att hela rättskedjan får de resurser som krävs utifrån de politiska beslut som fattas.

Foto: Jessica Gow/TT

Seko
Box 1105
111 81 Stockholm
seko@seko.se
www.seko.se